

Müştəqə BAYRAMLI

Azərbaycanda milli mədəniyyətimizin və incəsənətimizin tərəqqisinə böyük diqqət göstərilir. Mədəniyyətimizin inkişafına hər zaman xüsusi qayğı göstərmiş, sənət adamlarından dəstəyini heç zaman əsirgəməmiş ümummilli lider Heydər Əliyevin qoyduğu ənənəni bu gün Prezident İlham Əliyev, Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyeva ölkə daxilində və xaricində həyata keçirilən böyük layihələrin təmsalında davam etdirirlər.

Qədim mədəniyyətimizin bir parçası olan kəlağayı sənətinin yaşadılması yönündə də son illər ölkəmizdə xeyli mütərəqqi addımlar atılıb. Belə ki, 2014-cü ildə kəlağayı sənəti “Kəlağayı simvolizmi və ənənəvi sənəti” adı ilə UNESCO-nun Bəşəriyyətin Qeyri-Maddi Mədəni İrs üzrə Repräsentativ Siyahısına daxil edilib.

Əsrlərdən-əslərə, nəsillərdən-nəsillərə...

Azərbaycanda kəlağayıçılığın dəqiq tarixi məlum deyil. Qazıntılar zamanı ipək parçalardan hazırlanan geyim qalıqları arasında kəlağayıların da tapılması onun Azərbaycan xalqına məxsus geyim forması kimi hələ qədim dövrlərdən mövcud olduğunu deməyə əsas verir. Bu baxımdan ipəkdən toxunan qadın baş örtüyü kimi kəlağayı qədim Azərbaycanın geyim etnologiyasının bir hissəsidir.

Əsrlərdən-əslərə, nəsillərdən-nəsillərə keçərək zəmanəmizə qədər gəlib çatan bu sənət növü haqqında hələ qədim yunan tarixçiləri Herodotun, Strabonun əsərlərində Qafqazda basma üsulla parçalara na-

Azərbaycan qadınının gözəllik rəmzi - kəlağayı

xış salınması barədə qeydlər vardı.

İsmət və saflıq simvolu

Xalqımızın şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində, xüsusilə də aşıq poeziyasında kəlağayı haqqında olduqca maraqlı, poetik fikirlər əksini tapıb. Böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqif “Gülgün sərəndazın təzə gül kimi” və “Hayıf ki, yoxdur” adlı qoşmalarında kəlağayı belə təsvir edir:

*Gah zaman başına tirmə şal bağlar,
Gah olur ki, zülf gizləyib, xal bağlar.
Kəlağayı qabağına al bağlar
Yaşılın altından, ağın üstündən,*

** * *
Kəlağayı əlvan, qəsəbə qıyqac,
Altından cunası hayıf ki, yoxdur.*

“Əsli və Kərəm” dastanında da baş örtüyümüz, eləcə də gözəllərin bəzəyi, geyim-kecimi haqqında geniş təsvirlərə yer verilib:

*Vəsməni çəkibdi qələm qasına,
Ağ ipək çalmanı salıb başına...*

** * *
Kəlağayın ucu sarı,
Açılır könlüm qubarı,
Söylə görüm kimin yarı,
Yaxan düymələ, düymələ!*

Haqq aşığı Aşıq Ələsgər də dil-

lər əzbəri olan qoşma və gəraylılarında kəlağayı örtmüş xanımın şənini misralar düzərdi:

*Gözəl, sənin nə vədəndi,
Kəsilib qısa tellərin?
Kəlağayı əlvan, qıyqacı,
Üstündən basa tellərin.*

** * *
Başında herat kəlağay,
Hər paltarı darayıldı;
Bəşərə bənzətmək olmaz,
Göydə mələklər tayıdı.*

İpək qanadlar

Qız-gəlinlərimizin, nənələrimizin nurlu simasına yaraşlıq verən kəlağayı üzərindəki naxışlar arasında “buta”nın həmişə özünəməxsus yeri olub.

Qeyd edək ki, gənc qızların, orta və yaşlı qadınların ördüyü kəlağayılar bir-birindən fərqlənirdi. Adətən, toy zamanı gəlinin başına qırmızı kəlağayı örtər, yasda hər kəs qara kəlağayıya bürünərdi. Gənc qadınlar və qızlar kəlağayını “örpək”, yaşlı qadınlar isə “çalma” və ya “dingə” üsulu ilə bağlayardılar.

Görkəmli sənətkar Hüseynqulu Sarabski XX əsrin əvvəllərində İçərişəhərdə keçirilmiş xırayaxdı mərasimini belə təsvir edir: “Cavan gəlinlər və qızlar xına isladar, dəf-

dumbul çalğısı ilə gəlini gətirib oturdardılar. Qızlar ipəkdən sadə paltar geyinirdilər, saçlarını ortadan ayıraraq hördüldülər və bəzəkləri olmazdı. Onlar başlarına kəlağayı örtürdülər. Gəlinlərin isə çətiri, bala birçəyi, həmayılı, cütqüqabağı, ağ qızılı olardı. Yaşlı qadınlar tünd rəngli xaralardan paltar geyinər, başlarına isə dügürd kəlağayından çalma salardılar”.

Mentalitetimizin keşikçisi

Kəlağayını Azərbaycanda vaxtilə yeni qurulan ailənin təməli hesab ediblər. Qızlar sevdikləri oğlanın elçi göndərməsinə razılıqlarını ona kəlağayısını verməklə bildirirdilər. Kəlağayını oğlana bağışlayan qız eşqinə ömürlük sadıq qalacağına and içərmiş.

Ənənəyə görə, uşaq dünyaya gələndə onu anasının gəlin gedərkən başına ördüyü qırmızı kəlağayıya bükərmişlər.

Müharibənin, qan tökülməsinin qabağını almaq istəyən analarımız, nənələrimiz döyüşən tərəflərin arasında kəlağayı atanda onlar əl saxlayıb geri durar, kəlağayını ayaqlamazdılar.

Araşdırdıqca görürsən ki, kəlağayı sosial fərqləri də aradan qaldırır, varlı qadınların kəlağayısı yox-

sul qadınların kəlağayısından seçilməyib.

Həm tariximiz, həm bu günümüz

Bu gün səs-sorağı əsrlərin dərinliklərindən gələn ulu kəlağayıçılıq sənətinə maraq getdikcə artır. Sənətkarların xam ipəkdən hazırladıkları al-əlvən, zərif kəlağayılar dünyanın bir sıra ölkələrinə ixrac olunur. Əsrlər boyu Azərbaycan qadınının, qız-gəlinlərimizin ismət, həya, xanımlıq simvolu sayılmış kəlağayı müasir dövrdə də öz dəyərini qoruyub saxlayır.

